

Література

1. Личук М. І. Фразеологізовані схеми нечленованих речень: нерозкладнокомплексна специфіка, узагальнено-значеннева диференціація. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2016. № 245. С. 80–88.
2. Селіванова О. Особливості когнітивної проєкції синтаксичних структур українських фразеологізмів. *Вісник Львівського університету. Серія філол.* 2004. Вип. 34. Ч. I. С. 354–359.
3. Ситар Г. Статистичний аналіз фразеологізованих речень: показник асоціації mutual information. *Українське мовознавство*. 2016. № 1. С. 103–125.
4. Ситар Г. В. Статус синтаксичних фразеологізмів у системі фразеологічних одиниць. *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. Донецьк: ДонНУ. 2011. Т. 2. С. 66–74.
5. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К. : Наукова думка, 1973. 278 с.
6. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980.
7. Тесленко В. Фразеологізовані речення в сучасному термінологічному прочитанні. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 50 (2). С. 436–441.

УДК 811,111'161.2–115

«ЛІНГВІСТИКА БРЕХНІ»: ДОСЛІДНИЦЬКІ ПІДХОДИ, АСПЕКТИ, ПАРАМЕТРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ Й ПРОСТОРУ

В. І. Калініченко

На всіх етапах розвитку людської цивілізації та в усіх сферах людської діяльності (міждержавних, міжособистісних, міжгрупових та ін.) простежується дієвість універсальної лінгвофілософської опозиції *правда (істина) – неправда (брехня)*. Дезінформація, інсинуація, наклеп, обман, вигадка, фейк – це перелік далеко не всіх виявів феномена брехні, що вербалізує категорію *неправди* засобами всіх рівнів мовної системи, об'єктивуючи її в різних типах дискурсу всієї галузевої системи знань. Феномен брехні в той чи той спосіб (експліцитно чи імпліцитно) виявляється абсолютно на всіх рівнях суспільної інтеракції насамперед як інструмент маніпуляції колективною та індивідуальною свідомістю членів комунікативного соціуму з метою створення хибної ментальної картини світу.

2017 року редакційна колегія британського видавництва «Harper Collins», на базі якого здійснюється випуск тлумачного словника сучасної англійської мови «Collins English Dictionary», визначила мовну одиницю, що стала переможцем у номінації «Word of the Year» («Слово року»). Нею стало словосполучення «fake news» («неправдиві новини») [див. про це: 10]. Частота використання представниками англomовної спільноти вказаного словосполучення, як засвідчують авторитетні джерела, виросла в період з 2016 до 2017 року на 365 %. Експерти, до речі, пов'язують це зі специфікою мовленнєвої поведінки тогочасного президента США Дональда Трампа [див.: 9; 10].

Феномен брехні, без сумніву, поліаспектний і студіюється в різних мовознавчих площинах, що охоплюють усю сукупність

- (1) комунікативних параметрів та вимірів (умови спілкування, комунікативна мета, комунікативні стратегії і тактики, комунікативна роль та ін.),
- (2) психологічний стан адресанта та адресата неправдивого висловлення,
- (3) ступінь впливу трансльованої комунікантом неправдивої інформації,
- (4) соціолінгвістичні особливості (вплив соціальних чинників на оформлення брехні в мовленні),
- (5) жанрову специфіку текстів,
- (6) семіотичні закони й правила,
- (7) національно-культурну специфіку розуміння та вимірювання брехні [див. про це: 1; 2; 7; 8].

А. В. Ленець наголошує, що аспекти об'єктивації феномена брехні в мовознавстві доцільно систематизувати за принципом кореляції з функціями, які відповідають кожному зі студійованих параметрів категорії неправди, наприклад:

- (а) метамовну функцію брехні досліджують у площині лінгвофілософії;
- (б) референтивну – залучаючи інструменти лінгвоконцептології та лінгвокультурології;
- (в) емотивну – у параметричних вимірах психолінгвістики та лінгвокогнітології,
- (г) фатичну – крізь призму соціолінгвістики [див. докл.: 2; 4].

У різні хронологічні періоди категорію неправди досліджували переважно в межах дихотомічної опозиції «істина :: неправда» у фокусі її онтологічної сутності з проєкцією на вербальний та невербальний комунікативний вияв. Вартими уваги в цьому контексті є відповідні філософські праці вчених, які долучалися до обсервації феномена *брехні* впродовж всього періоду розвитку світової філософської та лінгвістичної думки, це зокрема наукові студії Аристотеля, Платона, Ф. Аквінського, Ав. Августина, І. Канта, Дж. Барнса, Р. Чізхольма, Й. В. Гете, П. Екмана, Х. Вайнриха, А. Айсенберга, Д. Сімпсона, Ф. Сіглера, Л. Вітгенштейна, Х. Пфайфер, Б. Гізе, К. Бош, Х. Герінгера, В. І. Шаховського, А. Вежбицької, Т. А. Космеди, Н. Д. Арутюнової, Г. Г. Почепцова, О. С. Ісерс, Н. М. Панченко, В. З. Дем'янова, В. В. Дементьєва, З. Вендлера, А. О. Масленнікової, С. С. Распопової, С. М. Плотнікової, М. В. Глаголева, Ю. І. Левіна, В. Р. Тихомирова та ін.

Численні класифікації типів неправди запропонували Ф. Аквінський, Ав. Августин, Р. Чізхольм, В. В. Знаков, Г. Г. Почепцов, С. К. Петропавловський, К. Мелітан, О. Ліпман, В. Штерн, Ж. Дюпр та інші мовознавці й філософи. Вони базуються на різних засадах і критеріях (онтологічному, ціннісному, семасіологічному та ономасіологічному, функційному та ін.) і часто є контраверсійними з огляду на фактичне їх взаємне заміщення й переплетення [див. про це докл.: 5] і, як наслідок, неможливість їх зведення до єдиної ієрархічної схеми.

Надаючи перевагу комплексному, інтегральному підходу в дослідженнях категорії брехні, мовознавці акцентують на важливості врахування характеру співвідношення таких понять, як (1) *брехня і слово*, (2) *брехня і поняття*, (3) *брехня і речення*, (4) *брехня і текст*, (5) *брехня і дискурс*, що й уможливорює виокремлення *лінгвістики брехні* як самостійного мовознавчого напрямку. У сучасному мовознавстві простежуємо лише формування її поняттєвого й термінологічного апарату, метамови [див про це: 7].

Мета *лінгвістики брехні як самостійного* лінгвістичного напрямку полягає в осмисленні та описі мовних явищ, процесів, одиниць, формул, моделей, за допомогою яких лінгвально реалізується феномен неправди.

Спираючись на ключові постулати вчення християнського богослова й філософа Ав. Августина, який чи не один з перших розпочав дослідження специфіки процесу вербалізації брехні, Х. Вайнрих зауважив: «...лінгвістика здатна описати те, що відбувається в мові, коли істина перетворюється на брехню. Брехня завжди стосується лінгвістики» [1: 44].

О. І. Морозова – одна з перших українських мовознавців, яка сфокусувала увагу на дослідженні окремих аспектів лінгвістики брехні, схарактеризувала лінгвальні аспекти неправди в площині когнітивно-дискурсивної парадигми й застосувала формат інтегративного підходу з урахуванням статистичних та динамічних модусів категорії неправди, що розглядаються в межах структури й змісту концепту НЕПРАВДА. Зазначена дослідниця виокремлює та описує одиницю дискурсивної реалізації *неправди*, номінувавши її *дискурсею неправди*. Учена проаналізувала специфіку внутрішньої форми досліджуваних одиниць англійської мови, інтерпретуючи когнітивний і комунікативний зміст неправдивих висловлювань [див.: 5].

Міркуючи про перспективу наукових розвідок у межах проблематики *лінгвістики брехні*, наголосімо, що, хоч за останні кілька тисячоліть розуміння онтологічної сутності категорії неправди в площині гуманітарного знання практично не змінилося, усе ж на

сучасному етапі розвитку мовознавчої науки накопичено суттєвий досвід деталізованого аналізу лінгвістичних аспектів *брехні*, що стало можливим завдяки актуалізації інструментів комунікативної, когнітивної, політичної, юридичної, соціо- і гендерної лінгвістики, лінгвосеміотики, лінгвофілософії та інших актуальних мовознавчих галузей. Тому саме акумуляція та консолідація такого поліаспектного досвіду й дасть змогу розробити нові концепції інтерпретації феномена *неправди* в різних ракурсах, аспектах, параметрах: наприклад, крізь призму лінгвістики гумору, лінгвістики пропаганди, лінгвістики реклами та ін. з урахуванням гендерних, вікових, професійних і національно-маркованих параметрів вивчення мовної особистості, агента мовленнєвої дії, який ретранслює неправду.

Література

1. Вайнрих Х. Лингвистика лжи. Язык и моделирование социального взаимодействия : сборник статей / под общ. редакцией В. В. Петрова. М.: Прогресс, 1987. С. 44–87.
2. Ленец А. В. Перспективы научного направления «Лингвистика лжи» в России и Германии. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-nauchnogo-napravleniya-lingvistika-lzhi-v-rossii-i-germanii-1>
3. Ленец А. В. Коммуникативный феномен лжи: лингвистический и семиотический аспекты: на материале немецкого языка. Автореф. дис. ... докт. филол. наук. Иркутский государственный лингвистический университет. Ростов-на-Дону, 2010. 39 с.
4. Ленец А. В. Отечественные и зарубежные теории лжи и обмана. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otechestvennye-i-zarubezhnye-teorii-lzhi-i-rechevogo-obmana>
5. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : Автореф. дис... д-ра наук: 10.02.04. К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2008. 35 с.
6. Почепцов Г. Г. Виртуальные войны. Фейки: [монография]. Х.: Фолио, 2019. 392 с.
7. Сваричевська Л. Лінгвосеміотика брехні: пошук істини. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія філологічна*. Випуск 52 (2011). URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052>
8. Шестак Л. А. Политическая лингвистика: фрейм-события и фейк-ньюс. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-lingvistika-freym-sobytiya-i-feyk-nyus>
9. Collins Language Lovers Blog. URL: <https://blog.collinsdictionary.com/language-lovers/fake-news-unicorn-lucy-mangans-take-on-collinswoty-2017/>
10. Collins English Dictionary. Thesaurus and reference materials URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>

УДК 808.51-057.177.11(439)(043.2)»2018»

RHETORIC DEVICES IN VIKTOR ORBAN'S SPEECH "YOU ARE CONDEMNING HUNGARY" OF 11 SEPTEMBER 2018

M. M. Yurkovska

The speech that is under analysis is the passionate reaction of the Hungarian Prime Minister Victor Orbán to the "Sargentini report" submitted to the European Parliament. According to this report, the ruling government of Hungary was accused of serious undermining of values of the European Union, and of "posing a "systemic threat" to the EU's fundamental principles" (Emma Beswick & Rita Palfi, 2018). Dutch Green MEP Judith Sargentini, who produced the draft report, submitted the allegations of abuse to migrants, restrictions on freedom of the press, corruption and conflicts of interest, inadequate privacy and data protection, 'stereotypical attitudes' towards women; and finally expressed concerns over electoral and constitutional systems. As a result, she compelled her contemporaries to support her recommendation to launch the little-used Article 7 against Hungary as a member of EP.